

АКТУАЛІЗАЦІЯ СЕМИ 'ІСТОРИЧНИЙ ТИП НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ' У СКЛАДІ ЛСГ НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ В СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Summary. The article deals with the actualization of differential seme 'historical type of an inhabited place' in the semantic structure of the constituents that form LSG inhabited place in the East Slavic languages. Isomorphic and allomorphic features of the LSG are singled out.

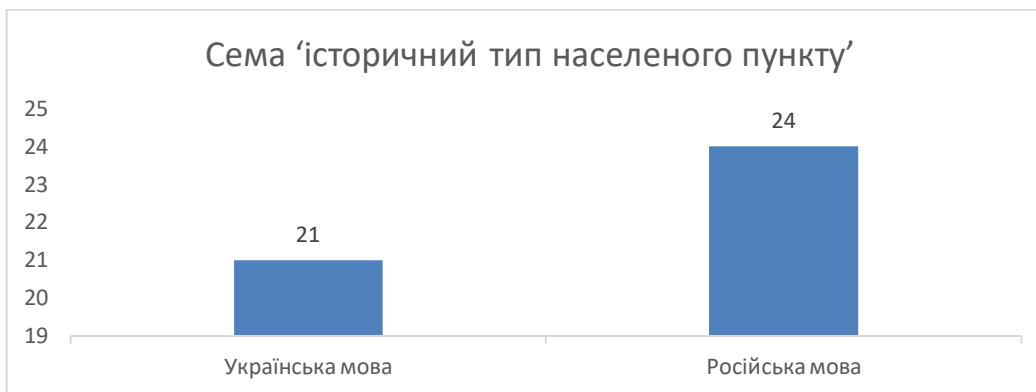
Keywords: inhabited place, East Slavic languages, lexical and semantic group, seme, allomorphizm, isomorphizm

Постановка проблеми. Сучасні розвідки у галузі лексичної семантики, які направлені на розробку питань пов'язаних із систематизацією лексики є актуальними і сьогодні [10, с. 33-36; 1, с. 8-15; 5, с. 137-143; 11, с. 156-159].

Залучення поняття ЛСГ, об'єднаного базовим семантичним компонентом, дозволяє здійснити системний опис семантики слів та відтворити фрагмент мовної картини світу певної лінгвокультурної спільноти. [4, с. 473] Аналіз відносин між членами ЛСГ дає уявлення про системні зв'язки між словами, а також про лексикосемантичну систему мови в цілому [12, с. 146].

Метою нашої розвідки є особливості актуалізації семи 'історичний тип населеного пункту' в українській та російських мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Семний аналіз конститuentів ЛСГ *населений пункт* дозволяє виділити сему 'історичний тип населеного пункту' в структурі 21 лексеми української та 24 апелятивів російської мов. Актуалізація даної семи відбувається в значенні лексем, котрі позначають типи населеного пункту, притаманні певній історичній епосі.

В українській мові вказівку на існування населеного пункту у певну епоху представлено в словникових дефініціях апелятивів у вигляді примітки *іст.*: *пригород – іст. місто, селище, підпорядковане в адміністративному й економічному відношенні іншому, більшому місту* [7, с. 597]. У російській мові існує ціла низка приміток *устар.*, *дореволюц.*, *истор.* які дозволяють виділити сему 'історичний тип населеного пункту'. Наприклад, *посад – устар. торгово-ремесленне поселення около укреплённых пунктов* [3], *скит – небольшой посёлок монастырского типа, устраивавшийся в глухих местностях бежавшими от преследования старообрядцами (дореволюц.)* [2] або *слобода – большое село с некрепостным населением (истор.)* [2].

Характерною рисою зіставлюваних мов є інформація про історичні межі існування певного виду населеного пункту. Наприклад, *укр. слобода – поселення в Київській Русі, на Україні і в Росії в XI–XVIII ст., жителі яких тимчасово звільнялися від феодальних повинностей і податків* [8, с. 365], *рос. пригород – город, селение, подчиненное в административном и экономическом отношении другому, более крупному городу (на Руси IX–XIII вв.)* [3].

В той же час, словникові дефініції містять вказівку на момент, після якого певний тип населеного пункту припиняє існування: *укр. острог – У Київській Русі і в Російській державі до XVII ст. – огорожене частоколом місто, селище, яке було укріпленим пунктом* [9, с. 790], *рос. заимка – отдельная усадьба или промысловая хозяйственная постройка; небольшой посёлок за пределами основного селения (заимки имели значительное распространение в России до 1917 г., особенно в Сибири)* [6, с. 323].

Аломорфною рисою російської мови є комбінації примітки (*истор.*) та

вказівки на державу, яка існувала в певний історичний період: *пригород – в древней Руси – город, политически и экономически тяготеющий к главному городу области (истор.)* [2].

Отже, ізоморфною рисою української та російської мов є актуалізація в семному складі лексем на позначення населеного пункту семи 'історичний тип населеного пункту' через використання в словникових статтях цих лексем приміток укр. *істор.*, рос. *устар.*, *дореволюц.*, *истор.*, відносних прикметників, що асоціюються з державами, які припинили існування, минулими епохами. Ізоморфною рисою східнослов'янських мов є зазначення часових меж історичного періоду, а також згадка про момент, коли певний тип населеного пункту припиняє існування. Аноморфною рисою російської мови є поєднання декількох ознак, що вказують на історичний характер населеного пункту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова С. Семантическое пространство глагола говорить в русской языковой картине мира: вертикальное поле и лексико-семантическая группа. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)* : у 4 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (1). С. 8–15.
2. Большой толковый словарь русского языка (Толковый словарь Ушакова). URL : <http://ushakovdictionary.ru> (дата звернення: 03.03.2020).
3. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. URL : <https://www.efremova.info> (дата звернення: 03.03.2020).
4. Кодубовська О. О. Одиниці із семою 'тип поселення за розміром' у складі ЛСГ "населений пункт" (на матеріалі західногерманських та східнослов'янських мов). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. № 47. Ч. 1. С. 472–480.
5. Козак Н. І. Інвентаризація ЛСГ слів, що належать до 'рослинного світу' в німецькій мові та частота їх вживання в див., свн., нвн. текстах (діахронічне дослідження). *Мова і культура*. Київ, 2004. Вип. 8. С. 137–143.

6. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка. Санкт-Петербург :Норинт, 2000. 1536 с.
7. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1976. Т. 7: ПОЇХАТИ–ПРИРОБЛЯТИ. 723 с.
8. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1978. Т. 9: С. 918 с.
9. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1974. Т. 5: Н–О. 840 с.
10. Сорочан О. В. Семантичні перетворення відад’єктивних дієслів у тексті. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко. Харків, 2005. Вип. 17. С. 33–36.
11. Строченко Л. В. Лексико-семантичне поле «коштовне каміння» в англійській мові (словотвірний аспект). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология»*. Симферополь, 2006. Т. 19 (58). № 4. С. 156–159.
12. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики :на материале русского языка. Москва :Наука, 1973. 280 с.